

ЗВІЛЬНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ВІД ПОКАРАННЯ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ПРИМУСОВОГО ЗАХОДУ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ У ВИДІ ПОКЛАДЕННЯ ОBOB'ЯЗКУ ВІДШКОДУВАННЯ ЗАПОДІЯНИХ МАЙНОВИХ ЗБИТКІВ

EXEMPTION OF MINORS FROM PUNISHMENT WITH THE APPLICATION OF FORCED EDUCATIONAL MEASURES IN THE FORM OF IMPOSITION OF THE OBLIGATION TO COMPENSATE FOR PROPERTY DAMAGE

Северінова О.Б., д.ю.н., доцент,
професор кафедри державно-правових дисциплін
та публічного управління
Донецького державного університету внутрішніх справ

Осипенко Р.І., к.ю.н.,
доцент кафедри оперативного-розшукової діяльності
та інформаційної безпеки факультету № 3
Донецького державного університету внутрішніх справ

Пономарьова Т.І., к.ю.н., завідувач науково-дослідної лабораторії
з проблем запобігання кримінальним правопорушенням факультету № 3
Донецького державного університету внутрішніх справ

У статті розглядається проблема звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності та покарання із застосуванням примусового заходу виховного характеру у виді покладення обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків. Звертається увага на недостатню конкретизацію правової природи примусового заходу виховного характеру у виді покладення на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків. Вказується, що інститут звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування передбачає альтернативну форму реалізації кримінальної відповідальності, у той час, як інститут покарання – репресивну. З огляду на це основною диференціюючою ознакою необхідно вважати репресію (та імперативізм у його «чистому» вигляді), яка доцільна під час встановлення меж та виду покарання та зайва у протилежному випадку. Авторами зазначається, що фактично, звільняючись від покарання (або від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру, відповідно до ст. 97 КК України) неповнолітній притягується до цивільної відповідальності шляхом покладення обов'язку відшкодувати шкоду, завдану кримінальним правопорушенням. Підсумовується, що враховуючи те, що передбачені кримінальним законодавством види звільнення від кримінальної відповідальності надають можливість реалізувати кримінально-правові норми поза інститутами кримінальної відповідальності та покарання, без державного осуду та реалізації функції примусу, застосування примусового заходу виховного характеру, який полягає у покладенні на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодувати заподіяних майнових збитків під час звільнення від кримінальної відповідальності є недоцільним.

Ключові слова: звільнення від кримінальної відповідальності, звільнення від покарання, примусові заходи виховного характеру, неповнолітній, покладення обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків, штраф, обмеження майнових прав, кримінальне законодавство, цивільна відповідальність.

The article deals with the problem of releasing minors from criminal liability and punishment with the use of coercive measures of an educational nature in the form of imposing the obligation to compensate for the property damage caused. Attention is drawn to the insufficient specification of the legal nature of coercive measures of an educational nature in the form of imposing on a minor who has reached the age of fifteen and has property, funds or earnings, the obligation to compensate for the property damage caused. It is indicated that the institution of releasing minors from punishment and serving it provides an alternative form of implementation of criminal responsibility, while the institution of punishment is a repressive one. In view of this, it is not necessary to consider repression (and imperativeness in its «pure» form) as the main differentiating feature, which is expedient when determining the limits and type of punishment and is superfluous in the opposite case. The authors note that, in fact, being released from punishment (or from criminal responsibility with the use of coercive measures of an educational nature, in accordance with Article 97 of the Criminal Code of Ukraine), a minor is brought to civil liability by imposing an obligation to compensate for the damage caused by a criminal offense. It is concluded that taking into account the fact that the types of exemption from criminal responsibility provided for by criminal law provide an opportunity to implement criminal law norms outside the institutions of criminal responsibility and punishment, without state condemnation and the implementation of the function of coercion, the use of a coercive measure of an educational nature, which consists in placing a minor on who has reached the age of fifteen and has property, funds or earnings, the obligation to compensate for the property damage caused during the release from criminal liability is inappropriate.

Key words: exemption from criminal liability, exemption from punishment, coercive measures of an educational nature, a minor, imposition of the obligation to compensate for property damage, fine, restriction of property rights, criminal legislation, civil liability.

Постановка проблеми. В чинному Кримінальному кодексі України 2001 року (далі – КК України) у розділі XV «Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх» передбачено низку норм-приписів щодо врегулювання відносин між державою та неповнолітнім, який вчинив кримінальне правопорушення. Аналіз статей вказаного розділу дозволяє підсумувати як збереження рудиментарної моделі, так і відсутність будь-яких перспектив щодо подальшого реформування ювенального кримінального законодавства як з точки зору *de lege lata*, так і *de lege ferenda*. Остання теза сформульована майже повним збереженням первісних редакцій ст.ст. 97-108 КК України, зміни в які, здебіль-

шого, вносились на підставі прийняття Закону України від 22 листопада 2018 року № 2617-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» та полягали у зміні слів «злочин» на словосполучення «кримінальне правопорушення», а також в уточненні окремих класифікаційних підстав.

Водночас безпосередній зміст наведених норм залишився без змін, у тому числі – це стосується і ст. 105 КК України, в якій викладено особливості звільнення неповнолітніх від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру. В п. 4 ч. 2 ст. 105 КК Укра-

їни закріплено можливість звільнення підлітка від покарання із притягненням до цивільної відповідальності шляхом покладення на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків. Аналіз наукових праць вчених-фахівців із ювенального кримінального права, огляд державної статистики та судової практики дає підставу для констатації неоднозначної правової природи цього примусового заходу та його часткової невідповідності критеріям, передбаченим для цього виду звільнення від покарання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема призначення покарання та звільнення від нього неповнолітніх є достатньо дискусійною та багатоаспектною, у зв'язку із чим протягом останніх років була предметом наукових досліджень низки українських учених, серед яких необхідно виділити праці Н. Л. Березовської, Є. М. Вечерової, Ю. В. Єгорової, Н. Я. Ковтун, А. Ю. Коновалової, В. Я. Конопельського, Є. С. Назимка, О. О. Северин, С. І. Халимона, А. О. Ярового, О. С. Яцуна тощо. Окремі ідеї також викладені у працях зарубіжних учених: Джанет Ейнсворт (Janet E. Ainsworth), Інеки Пруїн (Ineke Pruin), Ружици Юркевича (Ružica Jurčević), Седрика Фуцара (Cédric Foussard), Урсули Кілкелі (Ursula Kilkelly) та ін. При цьому наукові публікації згаданих вище авторів не вичерпують усього кола проблемних питань звільнення неповнолітніх. Одним із таких питань є недостатня конкретизація правової природи примусового заходу виховного характеру у виді покладення на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків. Наведене вказує на актуальність теми цієї статті.

Метою статті є визначення правової природи примусового заходу виховного характеру у виді покладення на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків, відмежування його від інших ювенальних кримінально-правових заходів, а також обґрунтування пропозицій щодо удосконалення підстав та умов його застосування до неповнолітніх.

Вклад основного матеріалу. Аналіз наукових досліджень надав можливість підсумувати, що, здебільшого, до кола основних проблем звільнення із застосуванням розглядуваного примусового заходу виховного характеру, вчені відносять його незначну ефективність, а також обмежене приписом про необхідність наявності відповідного матеріального стану вищого коло суб'єктів, до яких він може бути застосований.

Загальновізнано, що кримінальне право відноситься до публічного права, у зв'язку із чим, основним методом кримінально-правового регулювання є імперативний, що зумовлено необхідністю регулювання відносин між державою та особою, яка вчинила кримінальне правопорушення. Публічний характер кримінального права, зокрема, відтворюється і через його публічний інтерес та захист загальносуспільних цінностей. Позитивізм кримінального законодавства відтворюється через реалізацію кримінально-правового регулювання шляхом передбачення низки заборон, за допомоги яких досягається його основне завдання – захист суспільних відносин від протиправного посягання. Водночас аксіологія юридичного позитивізму полягає у першочерговому забезпеченні можливості держави здійснювати владні повноваження, що майже у повній мірі виключило остаточну гуманізацію кримінального законодавства. Симбіоз імперативізму та позитивізму змістив акценти, у зв'язку із чим, низка кримінально-правових інститутів була *de facto* переорієнтована на визнання покарання самоціллю. *De iure* в законодавстві залишилась вказівка на розмежування мети покарання.

Зокрема, втіленням імперативності є інститут покарання неповнолітніх, що зумовлено положенням, викладеним у ч. 1 ст. 50 КК України, в якій вказано, що покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні кримінального правопорушення, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого. У ч. 2 цієї ж норми є вказівка на те, що покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень як засудженими, так і іншими особами [1]. З практичної точки зору визначена мета реалізується виключно за рахунок державного примусу, який полягає у суттєвому обмеженні прав і свобод засудженого.

Заслугує на увагу думка Є. С. Назимка, який, розглядаючи ознаки інституту покарання неповнолітніх, вказує на те, що останнім часом у кримінально-правову матерію все частіше проникають засоби диспозитивного методу (варто лише згадати ч. 5 ст. 65 КК України, відповідно до якої у випадку затвердження вироком угоди про примирення або про визнання вини суд призначає покарання, узгоджене сторонами угоди). У зв'язку з цим домінуючий метод кримінально-правового регулювання конкретного кримінально-правового інституту необхідно встановлювати через аналіз предмета останнього. Для інституту покарання неповнолітніх головним методом кримінально-правового регулювання є імперативний метод, оскільки саме він пов'язаний з визначенням караності діяння на законодавчому рівні, а також призначенням конкретної міри покарання неповнолітньому. Водночас, не слід забувати про окремі риси диспозитивності, властиві інституту покарання неповнолітніх. Це стосується таких засобів, як пом'якшення покарання та призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом. На цей час зазначені засоби за своєю суттю є загальними (застосовуються незалежно від віку особи, яка вчинила кримінальне правопорушення), що позбавляє їх певних важелів суто ювенального впливу [2, с. 218].

Міра диспозитивності як закріплений законодавством обсяг дискреції приватних осіб, що має кримінально-правове значення, може бути різною. У зв'язку з цим диспозитивність в чинному законодавстві можна класифікувати на: 1) матеріальну та процесуальну; 2) абсолютну та відносну; 3) статичну та динамічну; 4) односторонню та двосторонню; 5) умовну та безумовну; 6) регулятивну та охоронну. *У теперішній час диспозитивний правовий режим в кримінальному праві поширюється на інститути: обставин, що виключають злочинність діяння; призначення покарання; звільнення від покарання та його відбування; звільнення від кримінальної відповідальності (виділено нами – прим. авт.).* Принцип диспозитивності є акцесорним уособленням широкоформатного погляду на можливість застосування принципів кримінального законодавства у реаліях пошуку ефективної кримінально-правової парадигми, який відображає відхід від класичної системи каральної юстиції, заснованої на концепції відплати, кари, до елементів системи ресторативної юстиції. Доведено, що принцип диспозитивності має змішану матеріально-процесуальну природу, а відтак є міжгалузевим принципом у сфері кримінальної юстиції. Матеріально-правова диспозитивність має бути первинною щодо кримінально-процесуальної диспозитивності [3]. Необхідно погодитись із тим, що диспозитивність можна виділити як рису методу кримінально-правового регулювання, однак, у жодному разі – не як його самостійний метод. Риси диспозитивності доцільно розуміти як своєрідний компроміс, який застосовується державою під час встановлення меж кримінальної відповідальності та покарання. Саме інститути звільнення від кримінальної відповідальності та покарання і є таким «компромісом», який полягає у відмові держави застосовувати до особи примус, у зв'язку із

можливістю реалізувати мету виправлення альтернативним способом.

У ракурсі порушеної проблеми привертає увагу позиція дослідників, які розуміють звільнення від покарання як відмову держави на підставі положень кримінального закону і в порядку, передбаченому КПК України та КВК України, від призначення засудженій особі покарання, або застосування щодо неї покарання під час ухвалення вироку, або під час його виконання, або подальшого відбування призначеного покарання, а також від виконання покарання у виді та межах, визначених вироком суду [4, с. 7]. Отже, інститут звільнення неповнолітніх від покарання та його відбування передбачає альтернативну форму реалізації кримінальної відповідальності, у той час, як інститут покарання – репресивну. З огляду на це основною диференціюючою ознакою необхідно вважати репресію (та імперативізм у його «чистому» вигляді), яка доцільна під час призначення меж та виду покарання та зайва у протилежному випадку. Беззаперечно, звільнення від покарання та його відбування передбачає застосування до особи умовних видів із виконанням певних обов'язків як протягом відбування покарання (наприклад, умовно-дострокове звільнення передбачає обов'язкову наявність формальної підстави у виді факту відбуття засудження визначеної кримінальним законодавством частини строку покарання та матеріальної – втрату суспільної небезпечності, що підтверджується сумлінною поведінкою і ставленням до праці), так і після звільнення (наприклад, у разі звільнення від покарання з випробуванням, особа, відповідно до ст. 76 КК України має виконувати покладені на неї судом обов'язки). Водночас, не дивлячись на передбачені кримінальним законодавством вимоги до звільнених від покарання та його відбування, аналіз відповідних норм свідчить про відсутність будь-якого обмеження прав та свобод людини та громадянина.

Як уже зазначалось, аналіз положень кримінального законодавства в частині кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх осіб надав можливість встановити частково схожу правову природу покарання у виді штрафу та примусового заходу виховного характеру у виді покладення на неповнолітнього обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків. Виходячи з положень ст. 53 КК України, штраф є грошовим стягненням, а отже, полягає у суттєвому обмеженні майнових прав особи.

Є.С. Назимко вказує, що Законом України № 4025-VI від 15.11.2011 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» було внесено зміни до ст. 99 КК України, пов'язані з гармонізацією тексту цієї статті з внесенням змін та доповнень до ст. 12 та ст. 53 КК України. Внесені зміни та доповнення до ч. 2 ст. 99 у справі штрафування неповнолітніх по суті нічого не змінили, а новою редакцією обмежено дію ст. 53 КК України у сфері того, що розмір штрафу не може бути меншим за розмір майнової шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. Також ст. 99 КК України було доповнено ч. 3, якою встановлено, що до неповнолітнього, що не має самостійного доходу, власних коштів або майна, на яке може бути звернене стягнення, засудженого за вчинення кримінального правопорушення, за який передбачено основне покарання лише у виді штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, може бути застосовано покарання у виді громадських робіт або виправних робіт згідно з положеннями статей 100, 103 КК України [5, с. 8]. Проаналізовані вченими зміни, внесені у 2011 році до українського кримінального законодавства залишилися незмінними і станом на 2022 рік, зокрема актуальною досі є проблема заміни чотирнадцятирічному неповнолітньому, що не має самостійного доходу, власних коштів або майна, на яке може бути звернене стягнення, засудженого за вчинення кримі-

нального правопорушення, за який передбачено основне покарання лише у виді штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян покарання у виді штрафу громадськими або виправними роботами, які можуть бути призначені виключно особам, яким виповнилось шістнадцять років. Зазначене підтверджує думку про невідповідність покарання у виді ювенального штрафу тенденціям кримінальної та кримінально-виконавчої політики в державі.

Загальновизнано, що штраф є найменш репресивним видом покарання, однак має всі ознаки цього інституту: є заходом примусу, застосовується від імені держави за вироком суду виключно до особи, яка визнана винною у вчиненні кримінального правопорушення відповідно до вироку суду, а також полягає у суттєвому обмеженні майнових прав. Питання доцільності застосування цього кримінально-правового заходу як такого, що може в повній мірі виконати завдання виправлення особи залишається відкритим. Штраф як вид покарання вдало ілюструє позитивізм кримінального законодавства: виплата на користь державі стягнення, призначеного за вчинення кримінального правопорушення, здебільшого, відносно конкретних фізичних осіб вказує на превалювання інтересів держави над суспільними цінностями, розуміння кримінального правопорушення, у першу чергу, як дестабілізуючого чинника, потенційно небезпечного для державного устрою. Водночас, саме це відрізняє штраф від такого виду примусових заходів виховного характеру, який полягає у покладенні на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодувати заподіяних майнових збитків.

Одним із перших на необхідність розмежування покарання у виді штрафу та примусового заходу виховного характеру, який полягає у покладенні на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодувати заподіяних майнових збитків звернув увагу О.І. Мицька у дисертації на тему: «Штраф як вид покарання неповнолітніх у кримінальному праві України». У дослідженні вчений диференціював вказані кримінально-правові заходи за такими ознаками: 1) різна правова природа: штраф – захід державного примусу, який полягає в обмеженні майнових прав та свобод неповнолітнього; покладення обов'язку відшкодувати заподіяні майнові збитки – кримінально-правовий захід, який полягає в альтернативному покаранні виховного впливу; 2) штраф виплачується на користь держави; майнові збитки відшкодовуються на користь потерпілого; 3) штраф призначається неповнолітньому, який досяг чотирнадцяти років; обов'язок відшкодувати заподіяні майнові збитки покладаються на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку; 4) мета штрафу полягає в реалізації принципу невідворотності покарання; мета покладення обов'язку відшкодувати заподіяні майнові збитки – в реалізації принципу справедливості [6, с. 7]. Фактично, звільняючись від покарання (або від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру, відповідно до ст. 97 КК України) неповнолітній притягується до цивільної відповідальності шляхом покладення обов'язку відшкодувати шкоду, завдану кримінальним правопорушенням. В цьому контексті, дійсно, наочним є факт реалізації принципу справедливості та виховної функції кримінального права, яка відтворюється за рахунок безпосередньої взаємодії винного із потерпілим.

При цьому даний вид примусових заходів виховного характеру, як вже зазначалось, відповідно до ч. 1 ст. 97 КК України може застосовуватись і під час звільнення від кримінальної відповідальності. В ч. 1 ст. 44 КК України вказано, що особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, звільняється від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених кримінальним законодавством.

Підставами для звільнення від кримінальної відповідальності передбачено: звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям (ст. 45 КК України), звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим (ст. 46 КК України), звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із передачею особи на поруки (ст. 47 КК України), звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з зміною обстановки (ст. 48 КК України), звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 49 КК України) [1]. Аналіз наведених статей дозволив підсумувати, що обставини, передбачені ст.ст. 45–46 КК України, серед іншого, передбачають підставою для звільнення відшкодування збитків або усунення заподіяної шкоди (що дублює зміст досліджуваного виду примусового заходу виховного характеру), ст.ст. 48–49 КК України – втрату суспільної небезпечності діяння або особи, яка його вчинила, що взагалі виключає доцільність застосування заходів виховного характеру, тим більше такого репресивного як досліджуваний. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із передачею особи на поруки межує із передачею неповнолітнього під нагляд педагогічного оборудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їх прохання, передбачений п. 3 ч. 2 ст. 105 КК України. Отже, враховуючи те, що передбачені кримінальним законодавством види звільнення від кримінальної відповідальності надають можливість реалізувати кримінально-правові норми поза інститутами кримінальної відповідальності та покарання, без державного осуду та реалізації функції примусу, застосування примусового заходу виховного характеру, який полягає у покладенні на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодувати заподіяних майнових збитків під час звільнення від кримінальної відповідальності є недоцільним.

У цій площині також необхідно звернути на те, що відповідно до Постанови Пленуму Верховного Суду України від 15.05.2006 № 2 «Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру», покладення обов'язку відшкодувати заподіяні майнові збитки як примусовий захід виховного характеру (п. 4 ч. 2 ст. 105 КК можна застосовувати лише до неповнолітнього, який досяг 15 років, має майно чи кошти, що є його власністю, або самостійно одержує заробіток (заробітну плату, стипендію тощо). У постанові (ухвалі) суд повинен зазначити розмір збитків, що підлягають відшкодуванню, та строки виконання цього рішення. Цивільний позов про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок учинення злочину чи суспільно небезпечного діяння, у справі про застосування примусового заходу виховного характеру суд не вирішує (він має бути розглянутий у порядку цивільного судочинства). Ухиленням від застосування примусових заходів виховного характеру слід вважати таку поведінку неповнолітнього, коли він без поважних причин протягом установленого строку систематично порушує або не виконує умови застосування визначеного судом заходу (заходів) – не дотримує встановлених судом обмежень свободи дій або вимог щодо його поведінки; не піддається виховному впливу та ухиляється від контролю батьків чи осіб, які їх замінюють, педагогічного або тру-

дового колективу; відмовляється відшкодувати майнові збитки; не виконує умов угоди про примирення; самовільно залишає школу чи училище соціальної реабілітації або систематично порушує порядок перебування в цих установах; тощо [7]. Враховуючи те, що ознака примусу вкладається у назву розглядуваних заходів виховного характеру, їх застосування до особи звільненої від кримінальної відповідальності, тобто неповнолітнього відносно якого держава відмовилась від застосування обмежень, засудження та покарання у зв'язку із можливістю виправитись без примусу, є нонсенсом.

Фінансове покарання та компенсація завданої шкоди є одними з запропонованого Мінімальними стандартними правилами Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя по відношенню до неповнолітніх («Пекінських правил») широкого комплексу заходів впливу, які пропонуються застосовувати з метою забезпечення більшої гнучкості і щоб уникнути, по можливості, ув'язнення неповнолітніх в виправних установах [8]. ЦК України в ст. 1179 передбачає можливість відшкодування шкоди, завданої неповнолітньою особою батьками, за умови, якщо неповнолітній немає майна, якого б вистачало для того, щоб у повному обсязі відшкодувати шкоду [9, с. 667]. Цивільне законодавство надає можливість батькам, особам які їх замінюють, або закладу, який за законом здійснює щодо неповнолітнього функції піклувальника відшкодувати завдану неповнолітнім шкоду в частці, якої не вистачає. Заслугове на увагу думка, про те, що така можливість теоретично передбачена і кримінальним законодавством, адже у ст. 105 КК України не обумовлено, що майна, яке знаходиться у володінні неповнолітнього, повинно вистачати для відшкодування шкоди у повному обсязі [10, с. 200]. Із урахуванням вказаного можна поставити під сумнів дотримання принципу індивідуалізації кримінально-правового впливу.

Таким чином, проведене дослідження дало змогу підсумувати, що особливості кримінально-правового регулювання надають державі можливість реалізувати владні повноваження та державні інтереси без урахування потреб сучасного суспільства. Це має наслідком: 1) поступову зміну мети кримінальної відповідальності та покарання, завуальовану під гуманізацію кримінального законодавства; 2) ідеологізацію зловживань правом від імені держави в частині звільнення від кримінальної відповідальності та покарання; збереження «сталого» форми кримінально-правового впливу на неповнолітніх осіб, що реалізується за рахунок збереження рудиментарних видів примусових заходів виховного характеру, більшість із яких обмежують права та свободи підлітків.

В ході дослідження встановлено необхідність диференціації заходів, викладених в ч. 2 ст. 105 КК України, які застосовуються під час звільнення неповнолітніх осіб від кримінальної відповідальності та покарання. Доведено недоцільність, рудиментарність та невідповідність правової природи покладення на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодувати заподіяних майнових збитків сутності та змісту примусових заходів виховного характеру, у зв'язку із наявністю ознаки фактичного обмеження майнових прав під час застосування досліджуваного примусового заходу виховного характеру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n210>
2. Назимко Є.С. Характеристика інституту покарання неповнолітніх. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2016. № 1(6). С. 212–223
3. Поліщук О.М. Приватноправові засади в кримінальному законодавстві та доктрині. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/22666/ПРИВАТНОПРАВОВІ%20АСАДИ%20В%20КРИМІНАЛЬНОМУ.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
4. Горюх О.П. Звільнення від покарання та його відбування за кримінальним правом України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юр. наук: 12.00.08. Київ, 2019. 43 с.
5. Назимко Є.С. Теоретико-прикладні засади становлення та розвитку інституту покарання неповнолітніх у кримінальному праві України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юр. наук: 12.00.08. Харків, 2016. 37 с.

6. Мицька О.І. Штраф як вид покарання неповнолітніх у кримінальному праві України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр. наук: 12.00.08. Кривий Ріг. 2020. 18 с.
7. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 15.05.2006 № 2 «Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-06#Text>
8. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила») від 29.11.1985): URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_211
9. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар. / за заг. ред.. Є. О. Харитонова, О. І. Харитонові, Н.Ю. Голубевої. 3-тє вид., перероб. та доп. К. : Алерта; КНТ; ЦУП, 2010. 752 с.
10. Пономарьова Т.І. Застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх: проблемні питання та шляхи їх вирішення. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. № 7 : збірник наукових праць. № 7. 2014. С. 195–204